

HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE DEĞERLERİN KAZANDIRILMA DÜZEYLERİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ¹**Ali MEYDAN***Yrd. Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, alimeydan33@hotmail.com***Arzu BAHÇE***Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, arzu-k@hotmail.com***ÖZET**

Bu araştırma, Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla genel tarama modelinde hazırlanan betimsel bir çalışmadır. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2009–2010 eğitim öğretim yılında Yozgat ili Sarıkaya ilçesinde farklı okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Örneklem olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; Öğretmenler Hayat Bilgisi Programında yer alan değerleri kazandırmak için en çok drama ve örnek olay yöntemini tercih ettiklerini ve Hayat Bilgisi kılavuz kitabındaki etkinlikleri yeterli gördükleri belirtmişlerdir. Öğretmenler öğrencilere değerleri kazandırmada çevrenin öneminin büyük olduğunu ve aile-okul-çevre işbirliğinin önemli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler değerleri kazandırmak için ailenin desteğini önemli görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Değerler Eğitimi, Öğretmenler, Öğretmen Görüşleri, Değerlerin Kazandırılması

IN SCIENCE OF LIFE TEACHING EVALUATION OF MAKE GAINING VALUES LEVEL ACCORDING TO TEACHER'S VIEWS**ABSTRACT**

This study which was applied to make evaluation of make gaining values level according to teacher's views in science of life teaching is descriptive study in general scanning model. The classroom teachers who employ in different schools in Sarıkaya District of Yozgat Province in 2009–2010 Education & Teaching Year composed the work group of this study. Criteria Sampling Method from sampling methods has been used as sample. The data of study has been gathered through semi-structured negotiations with the teachers.

According to results of research; The teachers stated that they mostly prefer drama and sample event method to make gaining values in Life of Science Course program and also stated that they find sufficient the activities in Life of Science Course Book. The teachers stated that the environment has big importance to make gain to the students and so family-school-environment cooperation was very important in this point. The teachers consider that the support of family is very important to make gain students.

Key Words: Science of Life, Education of Values, Teachers, Teachers' Perceptions, Gaining Values

¹ Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

GİRİŞ

Eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biri, öğrencileri her şeyden önce yaşadığı topluma yararlı, iyi, sorumlu ve etkin birer vatandaş olarak yetiştirmektir. Öğrencilere iyi birer vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri ve değerleri kazandırmada ilköğretimde Hayat Bilgisi dersinin rolü oldukça önemlidir.

İlköğretimin birinci basamağında öğrencilere kazandırılması büyük önem taşıyan bu bilgi, beceri ve değerler, toplum yaşamında gözlenen hızlı değişimlere koşut olarak artmakta ve çeşitlilik göstermektedir.

Hayat Bilgisi dersi ilköğretimin ilk üç sınıfında okutulan, çocuklara; iyi bir insan, iyi bir vatandaş olma, çevreye uyum sağlama gibi gerekli temel davranışları kazandırmayı hedefleyen ilk ders olarak tanımlanabilir.

Toplumların değişen beklenti ve istekleri toplumun yapı taşı olan insanların yaşama tarzlarının ve anlayışlarının değişmesiyle şekillenir. Düşünebilen ve düşündükleriyle hareket edebilen varlık insan yaşadığı toplumu yönlendirdiği gibi, yaşadığı toplum tarafından da yönlendirilmektedir. Saygın ve değerli bireylerin varlığı her toplum için önemli olduğu kadar Türk Toplumunu için de önemlidir. Bu düşünce ile 2005 yılında yenilenen ilköğretim programında bireylerin kişisel gelişimlerine yardımcı olan değerlerin eğitimi geniş yer almaktadır.

Dinamik kültür değerlerinin içine doğan çocuklar zamanla, eğitim yolu ile bu değerlere süreklilik ve esneklik kazandırarak, çağın gereklerine uygun ve geleceğe dönük yeni değerler üretirler. Böylece eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretmek, var olan değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşır. İlköğretimin en temel işlevi bireylere toplumsal yaşamda gerekli olan temel bilgi, beceri ve değerleri kazandırmaktır (Aslan, 2007: 2).

Her toplumun sahip olmakla övündüğü bir takım manevi değerleri vardır. Bunlar üzerinde tartışılır, bunlar savunulur. İnsanı insandan, toplumları diğer toplumlardan farklı kılan en önemli özelliklerden birisidir manevi değerler olarak tanımladığımız şeyler.

Değer kavramı sosyal içerikli bir kavramdır. Eğitim-öğretim sürecinde bireysel öğretilerden farklı olarak toplumsal ve ulusal değerlerin belirlenip öğretmenler aracılığı ile öğrencilere kazandırılması gerekir. Bundan dolayıdır ki öğretmen kendi sahip olduğu ve doğru bulduğu değerleri değil, programların öngördüğü belli başlı değerleri aktarmalıdır (Akbaş, 2004). Öğretmen, eğitim amaçları ile belirlenen birey davranışlarının oluşturulmasında çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Eğitim amaçları ile belirlenen bu davranışlar, toplumun istediği insan tipinin özelliklerini de yansıtır (Gözütok, 1992: 216).

Yok olmaya yüz tutmuş değerler sistemimizin öğrencilerimize kazandırılması hem şu andaki toplumun hem de gelecekteki toplumsal sürecin bir kazanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda değerler yaşantımızı etkilemektedir (Dilmaç, 2007: 1).

Genellikle değerlerin, ihtiyaçlar, kişilik tipleri, güdüleyiciler, amaçlar, araçlar, tutumlar ve ilgiler olarak düşünüldüğü görülür. Değer konusu, toplumsal veya bireysel açıdan ele alınabildiği gibi kültürler açısından da ele alınabilir (Bacanlı, 2002: 205).

Değerler, insanların davranışlarına ilişkin tercihlerinde, bu davranışlarını doğrulamada ve kendileri de dâhil tüm insanları ve olayları değerlendirmede kullandıkları kriterlerdir.

Değer, bireyin isteyen, gereksinim duyan, amaç belirleyen bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında beliren bir şeydir (Akarsu, 1994; Akt. Çavdar, 2009). Değer kavramı, ideal olanı yansıtır ve bu haliyle olmuş olandan ayrılır

(Bolay, 1996). Çünkü değerler, daha çok olanı değil, olması istenen ideal hedefleri temsil eder. Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen bütünleştirici olgular ve toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına inanılan ölçütlerdir. Bu nedenle, sadece bilinci değil, duygu ve heyecanları da ilgilendirir. Ayrıca, değerler, bireylerin bilinçlerinde yer eden ve onların davranışlarını yönlendiren güdülerdir (Çavdar, 2009: 15). Değer, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin içselleştirilmiş bir inançtır.

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlara denir. Kısacası değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Dilmaç, 2007: 12). Değerler insanın tarih ve kültür varlığı olarak kendini gerçekleştirmesi bakımından olduğu kadar, kendisinin ne olduğunu bilmesi ve kendisini soruşturması bakımından da büyük önem taşır. Değerlerin hem eylem hem de bilme bakımından insan varoluşunun temeli olduğunu söylemek doğru olur. Bu süreçte insanlarda var olan değer yargılarına baktığımız zaman insandan insana, toplumdan topluma çağdan çağa değişim göstermektedir (Büyükdüvenci, 2003; Akt: Çavdar, 2009). Sosyoekonomik gelişmelerin kaçınılmaz sonucu (ve kimi zamanda aracı) olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesi, bireylerin sahip oldukları değerlerin bu türden düzenlemelerle uyumlu olmasıyla yakından ilgilidir (Baydar, 2009: 53).

Her toplumun kendine özgün bir kültürü ve bu kültürün geliştirdiği bir değerler sistemi bulunur. Toplum ve bu toplumda yaşayan bireyler bu değerler arasında bir hiyerarşi oluşturur. Toplum geçirdiği yaşantılara bağlı olarak ekonomik değerleri en üstte görebilir. Bu tür toplumda insanların en önem verdiği şey maddi refah olacaktır (Güngör, 1998: 137). Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş ve karakter sahibi insanlara bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir ve insanların iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olmaları çok mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki öğrenim çağına gelmiş her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır (Ekşi, 2003).

Değerlerin nasıl kazandırılması gerektiği ile ilgili geçmişten günümüze çok çeşitli yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerden bir kısmı değerlerin telkin, öğüt, kıssadan hisse vb. yollarla doğrudan öğretilmesine yönelik; bir kısmı ise akıl yürütme, sorgulama, yansıtıcı düşünce ve karar verme süreci olarak kazanımına yöneliktir. Akıl yürütme ve mantıklılığı teşvik etme, empati geliştirme, özsaygı geliştirme ve işbirliği geliştirme gibi süreçler, değerler eğitiminde öne çıkan temel süreçlerdir (Doğanay, 2006: 283).

İnsan, değer oluşturan, yaşama anlam ve değer katma eğiliminde olan bir varlıktır. Bir okulda değerler, karar verme, çalışanları seçme, ödül-ceza, performans değerlendirme, insan ilişkileri, iletişim, işbirliği, liderlik, çatışma ve benzeri birçok konuyla yakından ilgilidir (Şişman ve Turan, 2004). Okul yöneticilerinin de iyi birer değer yöneticisi olmaları gerekmektedir. Rasyonel olarak açıklanamayacak olan birçok davranışın temelinde kültürel değerlerin bulunduğu düşünüldüğünde, okul yöneticilerinin birer lider olarak değerlere çok önem vermelerinin gereği bir kez daha ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2006: 64)

Toplumsal devamlılığın sağlanmasında kültürel unsurların yeni kuşaklara aktarılması önemlidir. Burada ise ailenin rolü oldukça önemlidir. Toplumların hem sosyal hem de kültürel gelişmelerinin hemen hemen tüm aşamalarında ailenin varlığı görülür. Ailede atılan temeller birey hayatının her aşamasında etkisini gösterir. Bireyin ilk tecrübeleri, yaşamının ileriki aşamalarında onun kişiliğinin biçimlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Özkan, 2006, 78).

Temel değerlerin kazandırılması amacı, Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçları incelendiğinde de açıkça görülür. Temel Kanunun başlangıcında milli eğitimin amaçları sayılırken beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel

düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmekten bahsedilmektedir (Vural, 2009).

Programa göre genel amacı mutlu bireyler yetiştirmek olan Hayat Bilgisi dersinde kişisel nitelikler adı altında toplanan değerler; özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Hayat Bilgisinde öğrencilere kazandırılması gereken değerler; adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme olarak sıralanmıştır (MEB, 2005).

Yeni program milli, ahlaki ve manevi değerleri de belirlemiştir. Barışseverlik, fedakârlık, vatanseverlik, hayırseverlik, misafirperverlik, merhamet, haysiyetine ve özgürlüğüne düşkünlük, kahramanlık gibi değerlerdir. Belirlenen bu değerler ile sosyal duyarlılığın gelişmesi hedeflenmektedir (MEB, 2005).

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı; İlköğretim Hayat Bilgisi öğretiminde, değerlerin kazandırılma düzeylerinin, ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesidir. Bu kapsamda sınıf öğretmenlerinin değerlerimizin öğretimi konusuna bakış açıları görüşme yöntemi ile incelenmiştir.

Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmenler Hayat Bilgisi programında yer alan değerleri kazandırmak için ne gibi etkinlikler düzenlemektedirler?
2. Öğretmenler Hayat Bilgisi programında öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin kalıcı olması için hangi uygulamaları yapmaktadırlar?
3. Öğrencilere değerleri kazandırmada çevrenin ne gibi etkisi vardır?
4. Değerlerin kazandırılması konusunda okul-aile işbirliği nasıl olmalıdır?
5. Öğrencilere kazandırılması gereken değerler toplumun değişim ve gelişiminden ne kadar etkilenmektedirler?
6. Değerler öğretimi konusunda Hayat Bilgisi programı haricinde (ifade ve beceri derslerinde ve ders dışı etkinliklerde) yapılabilecek etkinlikler nelerdir?

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Nitel durum çalışmasında bir duruma ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır (Yıldırım & Şimşek, 2005). Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışma olmakla birlikte nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılarak desteklenmiştir. “Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak

amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.” (Karasar, 2005: 79).

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2009–2010 eğitim öğretim yılında Yozgat ili Sarıkaya ilçesinde farklı okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Örneklem yöntemi olarak amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklem, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 112). Bu çalışmada ise ölçütlerimiz, sınıf öğretmenlerinin en az 1 (bir) öğretim yılı boyunca Hayat Bilgisi dersini okutmuş olmalarıdır.

Tablo 1: Çalışma grubuna ait bilgiler

Değişkenler	Katılımcılar	f	%
Cinsiyet	Kadın	36	60.0
	Erkek	24	40.0
Kıdem Yılı	1–5 yıl	28	46.7
	6–10 yıl	18	30.0
	11–15 yıl	8	13.3
	16–20 yıl	4	6.7
	21 yıl ve üzeri	2	3.3
Mezun Olduğu Okul Türü	Sınıf Öğretmenliği	55	91.7
	Eğt.Fak.diğer bölümler	3	5.0
	Diğer Fakülteler	2	3.3
Yaş Aralığı	20-25	12	20.0
	26-30	24	40.0
	31-35	14	23.3
	36-40	6	10.0
	41-45	4	6.7

Veri toplama aracı: Bu çalışmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında, konu ile ilgili literatür taranarak kuramsal temel oluşturulmuş ve literatür bilgilerinden yararlanılarak yapılandırılmış bir mülakat formu geliştirilmiştir. Hazırlanan sorular amaç doğrultusunda cevaba ulaşmaya yönelik olup uzman görüşü alınarak tamamlanmıştır. Öğretmen görüşme formu iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm kişisel bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. İkinci bölüm ise; Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeyleri hakkında öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik olmuştur. İki bölümde toplam 10 soru bulunmaktadır.

Verilerin Analizi: Araştırmada toplanan nitel verilerin analizinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir.

BULGULAR VE TARTISIMALAR

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular alt problemlere göre yorumlanmış ve tartışılmıştır.

1. Alt Problem: Hayat Bilgisi programında yer alan değerleri kazandırmak için ne gibi etkinlikler düzenliyorsunuz?

Tablo 2: Değerlerin Kazandırılması İçin Yapılan Etkinlikler

	Cevaplar	f
Grupla Öğretim Teknikleri	Drama yaptırıyorum.	27
	Örnek olay yöntemini uyguluyorum.	12
	Bilgisayar destekli eğitimden faydalaniyorum.	5
	Tartışma tekniğini kullanıyorum.	3
	Sunuş yöntemini kullanıyorum.	3
	Öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini kullanıyorum	4
Bireysel Öğretim Teknikleri	Hayat Bilgisi kılavuz kitabındaki etkinlikler yeterli	10
	Yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlamaya çalışıyorum.	8
	Empati kurmalarını sağlıyorum.	3
	Araştırma yöntemlerini kullanıyorum.	3
	Doğaçlama yapmalarını sağlıyorum.	3
	Görsellerden yararlanmalarını sağlıyorum	2
	Değerlerle ilgili sorumluluk veriyorum.	2
1		
Sınıf Dışı Öğretim Teknikleri	Ev ödevleri veriyorum.	3
	Hasta, yaşlı ziyareti yapmalarını istiyorum.	2
	Gezi-inceleme yapıyoruz.	2
	Yakın çevredeki kurum ve kuruluşları ziyaret etmelerini istiyorum.	1
	Aile büyükleriyle sohbet etmelerini ve bunu not etmelerini istiyorum.	1

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin Hayat Bilgisi programında yer alan değerleri kazandırmak için daha çok grupla öğretim tekniklerini kullanmayı tercih ettiklerini, sınıf dışı öğretim tekniklerine daha az zaman ayırdıklarını söyleyebiliriz. Drama, örnek olay ve bilgisayar destekli vb. öğrenci merkezli etkinliklerin

öğretmenlerin en çok kullandıkları teknikler olması dikkat çekicidir. Öğretmenlerin öğrencilerin edilgen bir biçimde olmadan, öğrenme-öğretme sürecine aktif olarak katılmalarına, bilgiyi kendisinin yapılandırmasına özen gösterdikleri sonucuna varabiliriz. Demir ve İşcan (2007) Hayat Bilgisi dersi öğretiminde öğretmen kılavuz kitabında, öğrenci ders kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alan örnek etkinlikler, resimler, fotoğraflar, karikatürler, özlü (güzel) sözler, bilmeceler, bulmacalar, masallar, anı, hikaye, şiir gibi her türlü metnin değerlerin kazandırılmasındaki önemine değinmişlerdir. Ulusoy (2005) çalışmasında tarih ders kitaplarında amaca uygun şekilde hazırlanan okuma parçaları ile öğrencilere ahlaki değerlerin kazandırılabilirliğini belirtmektedir. Eleştireli ve yapıcı bir yaklaşım içinde ahlak konularının işlenebileceğini, böylece öğrencilere iyilik, doğruluk, dürüstlük, hak, adalet vb değerlerin kazandırılabilirliğini; insan sevginin, saygının erdemin, ahlaklı olmanın yüceliğinin kavranacağını; empatik düşünme becerilerinin geliştirileceğini ifade etmektedir. Keskinöğlü (2008) çalışmasında İnsan Değerler Eğitimi sonucunda elde edilen bulgularda ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyinin geliştiği ve saldırganlık eğiliminin azaldığı tespit etmiştir.

Katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

K.18: Genelde dersleri drama yoluyla yapıyorum. Çünkü kazanımların çoğu gerçek hayatla ilgili. Çoğu zamanda bahçeye çıkararak gözlem yapmalarını sağlıyorum.

K.19: Hayat Bilgisi programı çok iyi hazırlanmış. Öğretmen kılavuz kitabına bağlı kalındığı takdirde ek bir şeylerin yapılmasına gerek duymuyorum.

K.34: Hayat Bilgisi dersinde çoğunlukla o değerlere uygun drama çalışmalarına yer veriyorum. Öğrenci yaparak yaşayarak daha kalıcı öğrenme sağlayacağından kazandırılmak istenen değerler daha kalıcı olabiliyor.

K.57: Hayat Bilgisi çalışma kitabında bulunan etkinlikleri yaptırıyorum. İnternette konu ile ilgili slâyt ve animasyon indiriyorum. Sınıfta projeksiyonla izliyoruz. Temayı öğrenmelerinde çok etkili oluyor.

2. Alt Problem: Hayat Bilgisi Programında Kazandırılmak İstenen Değerlerin Kalıcı Olması İçin Hangi Uygulamaları Yapıyorsunuz? Önerileriniz Nelerdir?

Tablo 3: Değerlerin Kalıcı Olması İçin Yapılan Uygulamalar

	Cevaplar	f
Öğrencilere Yapıtırılması Gereken Uygulamalar	Yazılı sözlü ve sanatsal etkinlikler yapıyoruz.	7
	Empati kurmalarını sağlıyorum.	5
	Tartışma, gözlem, poster, şema, resim gibi yöntemler kullanıyorum.	5
	Güncel hayattan, çevrelerinden örnekler vermelerini istiyorum.	3
Öğretmenin Yaptığı Uygulamalar	Olumlu davranışları pekiştiriyorum (ödül).	6
	Örnek olay anlatıyorum.	2
	İyi ve kötü davranışların ne olduğunu fark ettirmeye çalışıyorum	2
	Veli ile işbirliği yapmak faydalı oluyor.	2

	Bilişim teknolojilerinden yararlanıyorum.	7
	Soru cevap yöntemini kullanıyorum.	5
	Diğer derslerle ilişkilendirip, pekiştirilmesini sağlıyorum	6
	Öğretmen iyi bir model olmalı.	7
	İyilik kutusu etkinliği uygulanabilir	2
	Toplumdaki örnek kişiler örnek alınabilir.	1
Öneriler	Çocuğa kendini ispatlama, bağımsız iş yapabilme imkânı sunulmalı.	1
	Ödül ve ceza kullanılmalı	1
	Okul-Aile işbirliğine önem verilmeli.	1
	Diğer derslerle ilişkilendirilmesi lazım.	2

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin değerlerin kalıcı olmasında en çok model olmayı tercih ettiklerini görüyoruz. Bu sonuçtan yola çıkarak öğretmenlerin istenilen davranışları öğretmede ve öğrenilen davranışları pekiştirmede eğitimin ilk sorumlusu olduklarının, öğrencilerin kendilerinden gelen sözsüz iletilere duyarlı olduklarının bilincinde olduklarını söyleyebiliriz. Öğretmenlerin bu değerleri kazandırmada; bilişim teknolojilerinden yararlanma, tartışma, gözlem, poster ve şema hazırlamayı etkili bir yöntem olarak gördüklerini söyleyebiliriz. Öğretmenlerin genel olarak öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine fırsat tanıdıklarını, bu değerleri önemli gördüklerini ve bu değerleri öğretmek için birden fazla yöntem teknik kullandıkları sonucuna varabiliriz. Doğanay ve Sarı'nın (2004) çalışmasına göre demokratik değerlerin kazanımında okulla ilgili seçeneklerin etkisinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Aşağıda bazı öğretmenlerin ifadelerine yer verilmiştir:

K.15: Kavramlarla ilgili güncel hayattan ve çevrelerinden örnekler vermelerini istiyorum. Bu değerlerle ilgili oyun ve drama çalışması yaptırıp konunun pekişmesini sağlıyorum.

K.21: Öğrencilerin olumlu davranışlarını sık sık pekiştiriyorum. Olumsuz davranışların meydana getirdiği sonuçların öğrenciler tarafından fark edilmesini sağlayıp çözüm yolu bulabilmeleri için kılavuzluk ediyorum.

K.23: Öğrencilerin her ne olursa olsun hata yaptıklarında dahi doğru sözlü olmalarını sağlamak konusunda önlemler alıyoruz. Yalan söylemenin, yapabilecekleri kötü davranışların sonucunda daha kötü bir sonuç doğurabileceğinin bilincine varmalarını sağlamaya çalışıyorum.

K.57: Kazandırmak istediğim bu değerleri kendim uygulayarak öğrencilere model olmaya çalışıyorum. Örneğin aralarında anlaşmazlık olan iki öğrencinin sorununu çözerken mümkün olduğunca adil olmaya çalışıyorum.

3. Alt Problem: Öğrencilere Değerleri Kazandırmada Çevrenin Ne Gibi Etkisi Olduğunu Düşünüyorsunuz?**Tablo 4: Değerleri Kazandırmada Çevrenin Etkisi**

	Cevaplar	f
	Öğrenci çevrede gördüklerini taklit ediyor (çevre model).	24
	Okulda kazandırılan davranışın söndürülmesinde veya pekiştirilmesinde çevre önemli.	23
Çevre etkili	Çevredeki olumsuz davranışlar bir sorundur.	6
	Çevrenin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olarak değişir.	3
	Kazandırılmak istenen değer çocuğun çevresinde yoksa çocuk bu değerden yoksun büyür.	3
Çevre İle Birlikte Okul ve Öğretmen de Etkili	Değerlerin kazandırılmasında çevre ile birlikte öğretmen de önemli.	9
	Okulda yapılan toplu etkinliklerle (birlikte beslenme yapma vs.) bu değerler verilebilir.	3
	Çevre ve okulun birbirini desteklemesi ve pekiştirilmesiyle	3
Çevre İle Birlikte Aile de Etkili	Ailede destek görmeyen davranışlar kazanılmıyor	7
	Aile-okul-çevre işbirliği önemli.	6
	Bu değerler ilk olarak aile ve çevrede ortaya çıkar.	2
	Çevreden çok aile önemli.	4

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin çoğunun değerleri kazandırmada çevrenin öneminin büyük olduğunu söylediklerini görüyoruz. Öğrencilerin çevrede gördüklerini taklit ettiğini düşünen öğretmenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Çocuk çevresine uyum gösterme çabasında olduğu için uyum ihtiyacını çevrenin değerlerini benimsemekle giderecektir, öğretmenler bu düşünceyle bu değerleri kazandırmada okul, aile ve çevrenin birbirini etkilediklerini ve işbirliğinde olmaları gerektiğini aksi takdirde okulda verilen eğitimin yalnız kalacağını düşünmektedirler. Mentiş (1997) çalışmasında anne-babanın eğitim durumu, televizyon programları ve izleme süresi ve cinsiyetin öğrencilerin değerleri kazanım düzeylerinde farklılıklara neden olduğu ve aile ve okul çevresinin, farklı sosyo-ekonomik durumların, sınıfın ve okulun fiziki şartlarının da bu durumu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Akbaş'ın (2004) araştırmasında öğretmenler, değer öğretiminde belirleyici olan unsurun aile olduğunu, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini belirtmişlerdir.

Katılımcı görüşlerinden bazıları:

K.21: Sosyal bir varlık olan insan yaşadığı ortamla sürekli etkileşim halindedir. Öğrencilerin bu kavramları kazanabilmesi için çevrelerindeki modeller çok önemlidir. Öğrencilere küçük yaşta bu kavramları aşulamak gerekir. Yaşlarına uygun etkinliklerle bu değerleri birebir uygulamak yaşatmak gerekir.

K.29: Çevrenin etkisi çok yüksektir. Evinde ailesinin hiç misafir ağırladığını görmeyen bir öğrenci elbette kendisi de bu konuda başarılı olamayacaktır.

K.32: Bu değerleri kazandırmada en önemli faktör ailedir. Yaptığım toplantılarda ailelere açıklamada bulunuyorum. Okulda verilen kazanımları evde desteklemelerini istiyorum.

K.50: Bu yaş çocuğu etrafındaki pek çok kişiyi örnek alma eğiliminde olduğu için çevresinden hemen etkilenebileceğini düşünüyorum. Gerek anne-baba, gerek öğretmen gerekse arkadaşları yardımseverlik, sabır vs. davranışlarda olumlu ve duyarlı olurlarsa çocuk da o yönde eğitilir.

4. Alt Problem: Değerlerin Kazandırılması Konusunda Okul-Aile İşbirliği Nasıl Olmalıdır?

Tablo 5: Okul Aile İşbirliğinin Önemi

	Cevaplar	f
Ailenin yapacağı etkinlikler	Öğrencilere tek başlarına başarabilecekleri görevler verilmeli.	3
	Öncelikle ailenin bu değerlere sahip olması gerekir (model).	8
	Bu değerler yedi yaşına kadar kazandırılmış olmalı.	2
	Evde güven ve iletişim ortamı oluşturulmalı.	3
Okulun yapacağı etkinlikler	Öğretmen veliyi bilgilendirmeli, öneride bulunmalı.	9
	Öğrenci başarılı olduğu durumlarda ödüllendirilmeli.	5
	Okul bu değerlerin kazandırılması için uygun ortam yaratmalı.	4
	Çocuğun evdeki davranışları hakkında veliden bilgi alınmalı.	2
Aile ve okulun ortak yapacağı etkinlikler	Okul – aile iletişim içerisinde olmalı.	24
	Aile, öğretmenin verdiği desteği uygulamada tutarlı-uyumlu olmalıdır.	13
	Okul ve aile çocuğun kendini ifade edebilmesine izin vermeli.	8
	Veli toplantıları sık düzenlenmeli.	6
	Okulda ve ailede çocuğun başarabileceği görevler verilmeli.	5
	Oku Ailede ve okulda çocuğun fikirleri alınmalı.	3

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin değerlerin kazandırılması konusunda ailenin desteğine önem verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin okulun etkililiği ve öğrencinin sosyal, duygusal ve akademik açıdan gelişmesi ve başarılı olması için okul-aile iş birliğinin önemini farkında olduklarını söyleyebiliriz. Ailelerin bu değerleri kazandırmada bilgilendirilmesi gerektiğini, okul ve ailenin bu konuda birlikte hareket etmesini böylece çocuğun bu konularda ikilem yaşamasını engellemiş olacaklarını düşünen öğretmenlerin sayısının bir hayli fazla olduğunu görüyoruz. Aslan'a (2007) göre, ilköğretim birinci basamaktaki öğrencilere temel bilgi, beceri ve değerlerin yeterince kazandırılmamasının en önemli nedeni, öğrenci velilerinin ilgisiz olmasıdır. Baydar'ın

(2009) yaptığı çalışmasının sonucuna göre öğrencilerin değer kazanımı Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre genel olarak olması gereken düzeydedir. Ancak yüksek öğrenimi tamamlamış ailelerin çocukları değer kazanımında öğrenim düzeyi düşük velileri olan öğrencilere göre daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Ersoy (2006), öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde etkili vatandaşlık eğitimi için gerçekleştirdikleri uygulamaları ve vatandaşlık eğitimi konusundaki eğitim gereksinimlerini belirlemeyi amaçladığı araştırma sonucunda öğretmenler, en çok aile, okul yönetimi ve diğer öğretmenler ile işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin ifadelerinden bazıları:

K.14: *Öncelikle velinin öğrenciye bu gibi değerleri öğretmek için kendisinin de bu değerlere sahip olması gerekiyor. Eğer bu değerleri taşıyorsa bütün yük öğretmene kalıyor, bu gibi durumlarda aileler için özel seminerler düzenlenmesi gerekebilir.*

K.35: *Eğitimde okul ile aile işbirliği çok önemlidir. Biz okulda büyüklere saygıyı öğretiyoruz. Eğer ailede büyüklere saygı varsa bu davranış kazanılabiliyor. Eğer ailedeki yaşam okulla uyum göstermiyorsa çocuk ikilem yaşıyor ve davranışı kazanamıyor.*

K.37: *Okulda ve ailede çocuğun kendini ifade edebilmesine izin verilmeli ve bu duruma özen gösterilmelidir. Çocuk kendi fikirlerinin büyüklere tarafından önemsendiğinin farkına varmalı.*

K.59: *Okul aile ile sürekli irtibat halinde olarak çocuğa onun arkasında olduklarını hissettirmelidirler. Bu da çocuğun kendine olan güvenini artıracaktır.*

5. Alt Problem: Öğrencilere Kazandırmaya Çalıştığımız Değerlerin Toplumun Değişim ve Gelişiminden Ne Kadar Etkilendiğini Düşünüyorsunuz?

Tablo 6: Toplumun Değişim ve Gelişiminin Değerleri Koruma ve Geliştirmedeki Etkisi

	Cevaplar	f
Değişim bu değerleri olumlu etkiliyor	Değişim bu değerleri olumlu etkiliyor.	2
	Aile ve okul sayesinde olumlu etkilenir.	3
	Toplumun gelişmesi ve değişmesi olumlu ise bu değerlerimize de olumlu yansıtacaktır.	2
Değişim bu değerleri olumsuz etkiliyor	Bu değerleri olumsuz yönde etkiliyor.	19
	Okul ve ailede verilse de çocuk değişimden etkileniyor.	7
	Televizyon kültürü çok etkili oluyor.	3
	Teknoloji bu değerlerin yok olmasına sebep oluyor.	2
	Küreselleşme değerlerimizin yok olmasına sebep oluyor.	2
Değişim bu değerleri etkilemiyor	Değişim bu değerler çocuğun ve toplumun özünde vardır, etkilenmez.	9
	Bu değerler evrenseldir ve değişmez.	2
	Bu değerleri özümsemiş bir çocuk değişimden etkilenmez.	3
Öğrencinin bu değişimden etkilenip etkilenmemesi aile ve okula bağlı	Çevre bu değişimden etkilenmiyorsa çocuk da etkilenmiyor.	1
	Etkileniyor ancak okul ve ailede bu değerler iyi verilirse çocuk bu değişimden etkilenmez.	17
	Bu değişimde çocukları, aileler ve öğretmenler yönlendiriyor.	7
	Öğrencilere ecdadının yaptıkları sık sık anlatılmalı	7
	Aile ve okul birlikte hareket etmeli	3
Aileler bu konuda bilgilendirilirse öğrencilerde çok fazla etkilenmez.	3	
Aile ve öğretmenler öğrenciye model olmalı.	3	

Tablo 6 incelendiğinde; öğretmenlerin birçoğunun öğrencilere kazandırmaya çalışılan değerlerin toplumun değişim ve gelişiminden olumsuz yönde etkilendiğini düşündüklerini ve bu konuda duyarlı olduklarını söyleyebiliriz. Öğretmenler bu değerlerin aile ve okulda sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğini, bu sayede bu değişim ve gelişimden etkilenmeyeceğini düşünmektedirler. Tokdemir'in (2007) çalışmasına göre değerlerin öğretiminin eğitim öğretimin önemli bir parçası olduğu görüşünde olan öğretmenler değer eğitiminde okul dışı çevresel faktörlerin, medyanın problem olduğu ve eğitim programlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Genç ve Eryaman'ın (2003) makalesinde de hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde bu değişimden en çok etkilenen alan olan eğitimin bu değişimden nasıl etkilendiği ve neler yapılması gerektiği belirtmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre önümüzdeki yıllarda, eğitim sistemleri, okullar, öğretmenler,

öğrenciler ve öğretim metotları, hızlı bir değişim ve gelişim sürecini yaşayacakları sonucuna ulaşmışlardır. Cebeci (2005) ise yaptığı araştırmada Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerindeki ahlâkî değer eğitimi ve öğretimi din eğitimi açısından incelemiştir. Ulaştığı sonuçlardan bir tanesi de öğrencilerin, ahlâkî yönde arkadaşlarından ve televizyondan olumsuz yönde etkilendikleridir.

Katılımcıların görüşlerinden örnekler verecek olursak:

K.10: *Bir toplum ne kadar değişse ve gelişse de bazı değerler asla değişmez. Vatanseverlik, kültürel öğelere sahip çıkma ve geliştirme, sevgi, barış ve kardeşlik asla değişmeyecek ve toplumun değişiminden etkilenmeyecek değerlerdir.*

K.14: *Bu konularda çevrenin görüşleri çok önemli. Ülke çapında nasıl bir yenilik olursa olsun çevre bu değişimlere ayak uydurmuyorsa çocuk da aynı kalıyor.*

K.15: *Toplumda büyük bir hızla devam eden gelişme, değişme ve teknolojik ilerlemeler sevgi, barış, vatanseverlik vb. değerlerin azalmasına ve yok olmasına sebep olmaktadır. Tüm bu olumsuz etkileri azaltmak için değerlerimize sıkı sıkıya bağlı kalma bilincini okullarımıza ve çevremize aşılamamız gerekir.*

K.31: *Ben olumsuz etkilendiğimi düşünüyorum. Çünkü günümüzde teknoloji çok ilerledi ve bu teknoloji insanları birbirinden ayırdı.*

6. Alt Problem: Değerler Öğretimi Konusunda Hayat Bilgisi Programı Haricinde (İfade ve Beceri Derslerinde ve Ders Dışı Etkinliklerde) Yapılabilecek Etkinlikler Nelerdir?

Tablo 7: Değerler Öğretimi Konusunda Yapılabilecek Diğer Etkinlikler

	Cevaplar	f
	Konu ile ilgili resimler yaptırıyorum	9
	Bilişim teknolojilerinden faydalanıyorum.	4
Görsel sanatlar	Gezi, gözlem ve grup çalışması yaptırıyorum.	16
	Anında dönüt vermeye gayret gösteriyorum.	3
	Model oluyorum. ok	3
	Gezi, gözlem ve grup çalışması yaptırıyorum.	12
Matematik	Bilişim teknolojilerinden faydalanıyorum	4
	Anında dönüt vermeye gayret gösteriyorum	1
Türkçe	Değerlerimiz adı altında tema var, yeterli	3
	Gezi-gözlem yapıyoruz	11
	Sanatsal etkinlikler (tiyatro vb.) yapıyoruz.	6
	Drama yaptırıyorum.	5
	Bilişim teknolojilerinden faydalanıyorum.	4

	Şiir-hikâye okuma ve yazma etkinliği yaptırıyorum.	11
	Örnek olay, tartışma, hikaye ve grup çalışmasından faydalaniyorum	4
Beden Eğitimi	Değerlerimizi kazandırabilecek oyunlar oynatıyorum.	6
	Bilişim Teknolojilerinden faydalaniyorum.	4
	Gözlem yaptırıyorum.	3
	Okul takımlarında görev vermeye çalışıyorum.	1
	Müzik aleti çalmaları etkili olabilir.	8
Müzik	Bilişim teknolojilerinden faydalaniyorum.	5
	Gözlem yaptırıyorum.	4
	Konu ile ilgili şarkı söyletiyorum	4
	Grup çalışması yaptırıyorum.	1
	Araştırma ödevleri veriyorum.	1
	Hayat Bilgisi dersi kazanımlarını diğer derslerle ilişkilendirmek gerekiyor.	5
Diğer	Aile ve arkadaşlarına vakit ayırması için teşvik edilebilirler.	3
	Sosyal kulüplerde ve rehberlik dersinde görevler verilebilir.	2
	Diğer sınıflarla iletişim halinde olunabilir.	2
	Haftada 1 ders aile katılımıyla işlenebilir.	1
	Model oluyorum	1
	Grup çalışmalarına yer veriyorum	3
	Model olmaya çalışıyorum	2

Tablo 7'yi incelediğimiz zaman görüyoruz ki öğretmenler Hayat Bilgisi dersi haricinde ifade ve beceri derslerinde de değer öğretimi konusunda etkinlik yapmaya özen göstermektedirler. Bu konuda etkinliklere en çok Türkçe dersinde, en az ise beden eğitimi dersinde zaman ayırdıklarını görüyoruz. En çok tercih edilen etkinliklerin ise bilişim teknolojilerinden faydalanma, gözlem, grup çalışması, anında dönüt verme ve araştırma ödevleri verme olduğunu görülmektedir. Ersoy'un (2007) yapmış olduğu araştırma sonunda, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen kılavuz kitaplarını ve bu kitaplardaki ders planlarını aynen ya da değişiklik yaparak kullanmakta olduğu, vatandaşlık eğitiminde en çok seçim etkinliklerinden ve araç-gereç olarak en çok ders kitaplarından yararlanarak, konularda diğer dersler ve ara disiplinlerle ilişkilendirme yaptıkları görülmüştür.

Bu konuda katılımcıların görüşlerinden örnekler verecek olursak:

K.3: *Günlük tutmaları istenebilir. Bir yazarmış havası kazandırılarak dışarıdaki hayatıyla ilgili yazılar yazmaları istenebilir. Betimlemeler yaptırılabilir. Çeşitli sosyal kulüplerde görev verilebilir. Okul takımlarında yeteneklerine göre görevler verilebilir.*

K.18: *Diğer sınıflarla iletişim halinde olabilirler. Okul olarak her hafta en güzel sınıfı seçip kapısına çiçek asabilirler. Her öğrenciye bir iyilik yap projesi verilebilir.*

K.24: *Müzik dersinde yabancı kökenli ezgiler yerine halk ezgilerine yer verilebilir.*

K.42 *İfade ve beceri derslerinin çoğunda değerlerimiz ayrıca ele alınmakta. Özellikle Türkçe dersinde ayrıca tema olarak işlenmektedir. Fazladan etkinlik düzenlemeye ihtiyaç olmadığını düşünüyorum.*

K.57: *Aileden yardım alınabilir. Haftada 1 derse aile katılımı olup bu derste velilerle birlikte etkinlik yapılabilir.*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, öğretmenlerin Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılması için yaptıkları uygulamalar görüşme yöntemiyle incelenmiş ve öğretmenlerin Hayat Bilgisi programında yer alan değerlerimizi kazandırmak amacıyla düzenledikleri etkinlikler belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin en çok grupla öğretim tekniklerini kullanmayı tercih ettikleri dikkat çekmiştir. Dramayı ise değer öğretiminde en etkili yöntem olarak görmektedirler. Öğretmenlerin birçoğu öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerin değerlerimizi kazandırmak için yeterli olduğu, ek etkinliklere gerek duyulmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Yine öğretmenlerin öğrenci merkezli etkinliklere daha çok yer verip öğretmen merkezli etkinlikleri artık tercih etmedikleri sonucuna varılmıştır.

Öğretmenlerin genel olarak öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine fırsat tanıyan etkinliklere yer verdikleri, bu değerleri önemli gördüklerini ve bu değerleri öğretmek için birden fazla yöntem teknik kullanmayı tercih ettikleri dikkat çekmiştir. Değer öğretiminde öğretmenin etkililiğini destekler nitelikte model olmanın etkili bir yöntem olduğu görüşünün hâkim olduğu sonucu çıkmıştır. Ailelerin çocuk üzerindeki etkilerini de önemli gören öğretmenler, bu süreç içerisinde ailelerin de aktif bir şekilde eğitim öğretime katılmaları yönünde az da olsa görüş bildirmişlerdir.

Araştırmaya göre öğretmenlerin, değerleri kazandırmada çevrenin etkisinin büyük olduğu, çevrenin öğrenciler için model olduğu, bu değerleri kazandırmada çevre ile birlikte aile ve okulun da önemli derecede etkisinin olduğu ve üçünün ortak hareket etmesi gerektiği görüşünde birleştikleridir.

Öğretmenlerin değer öğretiminde ailenin desteğine önem verdikleri görülmüştür. Sürekli iletişim içerisinde olunması gerektiği, velinin bu konularda bilgilendirilmesi, konferanslar verilmesi gerektiği, birlikte model olunması gerektiği ve ailenin, öğretmenin verdiği desteği uygulamada tutarlı olması gerektiği görüşünün hâkim olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

Öğretmenlerin birçoğu, öğrencilere kazandırmaya çalışılan değerleri koruma ve geliştirme gibi değerlerin toplumun değişim ve gelişiminden olumsuz etkilendiğini düşünmektedirler. Televizyon, teknoloji vs. bu değerlerin yok olmasına sebep olmaktadır görüşünü savunan öğretmenlerin yanında, bu değerlerin aile ve okulda sağlam bir zemine oturtulduğu takdirde olumsuz etkileneceği görüşünü savunan öğretmenlerin fazla olması da dikkat çekmektedir.

Öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersi haricindeki ifade ve beceri derslerinde de değer öğretimi konusuna özen gösterdikleri görülmüştür. Hayat Bilgisi dersinden sonra öğretmenler en çok Türkçe dersinde değer öğretime zaman ayırdıkları, en az ise beden eğitimi dersinde zaman ayırdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

- Hayat Bilgisi programı değer öğretimi konusunda gereksinimleri karşılayacak biçimde düzenlenmeli, alternatif etkinlikler veya destekleyici çalışmalarla zenginleştirilmelidir.
- Öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini sağlayacak hizmet-içi eğitim ve seminer çalışmaları artırılmalı ve öğretmenler yeterince rehberlik yapabilecek donanıma sahip hale getirilmelidir.
- Milli Eğitim önderliğinde Tv programları düzenlenebilir, hem velilerin hem de öğrencilerin bu konuda daha da bilinçlenmesi sağlanmalıdır.
- Değerlerin öğretimi süresince ailenin de okul ve öğretmenle birlikte programı destekleyici düşüncede olması ve okul ve öğretmeni desteklemesi gerekmektedir. Değerlerin birey ve dolayısıyla toplumsal önemine vurgular yapılmalı ve okul-aile-öğretmen işbirliği ile bütünlük oluşturularak ailelere yönelik seminerler ve konferanslar düzenlenerek, beceri ve değer geliştirme bakımından veliler de eğitilmelidir.
- Öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak uygulama ağırlıklı öğretim ortamları oluşturulmalıdır. Okulların fiziksel ve sosyal imkânları artırılmalı, dersliklerin araç-gereç, teknoloji ve destek unsurları açısından yetersizlikleri giderilmeli, eğitim programlarının en etkin biçimde uygulanması sağlanmalı, okullarda öğrenciler için, kendilerini ve iletişim becerilerini geliştirmelerini sağlayacak, sosyal, kültürel, sanatsal, sportif aktiviteler düzenlenmelidir.
- Sınıf başına düşen öğrenci sayısı azaltılmalı, bilişsel alana ağırlık veren değerlendirme sisteminden çok, her yönden gelişimi ve yaratıcı düşünmeyi gerektiren değerlendirme sistemine ağırlık verilmelidir.
- Okullarda okul kuralları, disiplin, sınıf tekrarı, ödül ve ceza gibi uygulamalar etkin hale getirilmelidir.
- Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerin kazandırılıp kazandırılmadığına yönelik nicel çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1994). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Aslan, R. (2007). *Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Birinci Basamaktaki Öğrencilerin Temel Bilgi, Beceri ve Değerleri Kazanma Düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Büyükdüvenci, S. (2003). Değerin Değeri Üzerine. (Editör: S. Yalçın). *Değer ve Bilgi Sempozyum Kitabı*. Ankara: Vadi Yayınları
- Çavdar, M. (2009). *İlköğretim Öğretmenlerinin Bireysel Değerlerinin Çok Boyutlu İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, K. Ve İşcan, C. D. (2007). “Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi”, 1. Ulusal İlköğretim Kongresi. Hacettepe üniversitesi, 15-17 Kasım, Ankara
- Dılmaç, B (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğanay A. (2006). Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. (Editör: C. Öztürk ve D. Dilek). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerine Temel Demokratik Değerlerin Kazandırılma Düzeyi ve Bu Değerlerin Kazandırılması Sürecinde Açık ve Örtük Programın Etkilerinin Karşılaştırılması”, *Eğitim Yönetimi Dergisi*. 10 - 39, 356-383
- Ekşi, H. (2003). “Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1 - 1, 79-96
- Ersoy, A. F. (2006). “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Etkili Vatandaşlık Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi. 14-16 Nisan. Bildiri kitabı. Ankara: Kök Yayıncılık
- Gözütok, F. D. (1992). “Disiplini Sağlamada Öğretmen Davranışları”, *Ankara Ün. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 25 - 2, 703-714
- Güngör, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Gürkan, T. ve Gökçe E. (1999). *Türkiye’de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkliliği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Keskinoğlu, Ş. (2008). *İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Ün. Sosyal Bilimleri Enstitüsü
- Kıncal, R. (2002). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Mikro Yayınları
- Koç, Ş., (2007). *İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
- MEB (2005). İlköğretim 1. 2. ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

- Mentiş, A., (1997). *İlköğretim Birinci Aşama Sosyal Bilgiler Dersi Duyuşsal Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şişman, M. ve Turan, S. (2004). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Öğretici Yayıncılık
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ulusoy, K. (2005). "Tarih Dersinde Ahlâkî Değerlerin Aktarımı Bir Okuma Parçası Örneği", *Milli Eğitim Dergisi*, 33 - 168, 126-133
- Ulusoy, K. (2007). *Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Vural, M. (2009). *İlköğretim Okulu Programı*. Erzurum: Yakutiye Yay.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim Okulu Yönetici ve Öğretmenlerine Göre Kamu İlköğretim Okullarında Bireysel ve Örgütsel Değerler ve Okul Yöneticilerinin Okullarını Bu Değerlere Göre Yönetme Durumları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü